

Zlivno območje hudournika Bela v Breginjskem kotu petdeset let po ureditvi

Iztok MLEKUŽ*

Varovalna funkcija je ena izmed najpomembnejših okoljetvornih funkcij gozdov; gotovo je v javnosti poleg lesnoproizvodne najbolj znana in spoštovana tudi med drugimi souporabniki gozdnega prostora. V njeni definiciji je po pravici na prvem mestu zaščita gozdnega rastišča in sosednjih površin (!) pred erozijo, izpiranjem, padajočim kamenjem, usadi, zemeljskimi in snežnimi plazovi. Pretirano izkoriščanje lahko za daljši čas ali trajno zmanjša varovalne učinke gozdov, kar ima seveda negativne posledice tudi za širše okolje. To je še posebej značilno za alpski in predalpski svet, ki je že sam po sebi zaradi reliefa in geološke zgradbe izpostavljen eroziji. Dolgotrajno ekstenzivno gospodarjenje z gozdovi je v kombinaciji s pašo še posebej nevarno. Posledice erozijskih izbruhov so lahko zelo hude, njihovo saniranje in preprečevanje pa je drago in dolgotrajno.

V slovenskem alpskem svetu je bilo v preteklosti nekaj dokaj uspešnih ureditev hudourniških območij; eno izmed njih je tudi območje hudournika Bela v Breginjskem kotu, kjer so bila ureditvena dela opravljena v obdobju velike gospodarske krize v tridesetih letih. Ureditve je zelo dobro uspela, po dobrih petdesetih letih pa se srečujemo z novo nalogo: kako gospodariti z gozdovi v zlivnem območju Bele, da bomo ohranili ali po možnosti okrepili njihovo varovalno funkcijo.

Za zlivno območje Bele je značilno, da je že splet naravnih dejavnikov zelo ugoden za erozijo. Breginjski kot je eden izmed najbolj namočenih predelov v Sloveniji, pogosti so kratki in hudi nalivi ter dolgotrajna močna deževja. Zaradi strmega in razgiba-

nega reliefa v zlivnem območju ima Bela velik strmec in s tem veliko erozijsko moč. Geološko podlago tvorijo labilni pobočni gruščji in kvartarni morenski material. Gozdove, ki so včasih pokrivali pobočja Stola praktično do vrha, so ljudje sčasoma skoraj povsem izkrčili in ustvarili po svoje sila zanimivo rabo prostora: na najvišjih in najbolj strmih pobočjih pod grebenom so pasli drobnico, na bolj položnih legah v osrednjem delu so bile senožeti, ob vznožju tik nad vasjo Breginj pa so bili obširni skupni pašniki za govedo. Med pašniki in senožetmi se je ohranil pas prvotnega bukovega gozda, ki je pašnike in tudi samo vas varoval pred erozijo. Obremenitev prostora je bila spričo številnega kmečkega prebivalstva vse hujša, kar še posebej velja za skupne gozdove in pašnike. Gozdovi so se zavoljo pretirane sečnje in paše spremenili v redke sestoje tršatih »košev« ali pa v klavrne panjeve; na pašnikih je vse bolj propadala travna ruša – skratka, erozija je bila vse hujša. Borni preostanki gozdov nad pašniki pač niso več mogli opravljati svoje varovalne vloge. Fotografije izpred šestdesetih let nazorno kažejo žalostno stanje breginjskih pašnikov.

Urejanje hudournika Bela v tridesetih letih so se takratne (italijanske) oblasti lotile zelo premišljeno. Strugo so uredili s številnimi kinetami, konsolidacijskimi in zaplavnimi pregradami ter podpomimi zidovi; stranske pritoke na pobočjih so uredili podobno kot glavno strugo, pobočja sama pa zravnali in zasadili s smreko in črnim bocom. Prav tako so zasadili tudi najbolj prizadete površine v opustošenem pasu gozda nad pašniki. Pogozdovanje je vodil goriški gozdni urad, tehnična dela pa urad za urejanje hudournikov; gradili so zasebni podjetniki iz Vidma in Karnija. Vsa ta dela so imela za Breginj in Breginjce dvojen

* I. M., dipl. inž. gozd., Soško gozdno gospodarstvo Tolmin, 65220 Tolmin, Brunov drevored 13, Slovenija

Slika 1a: Spodnji del zlivnega območja Bele ob žagi – pred ureditvijo in pogozdovanjem pobočij v obdobju 1928–1930

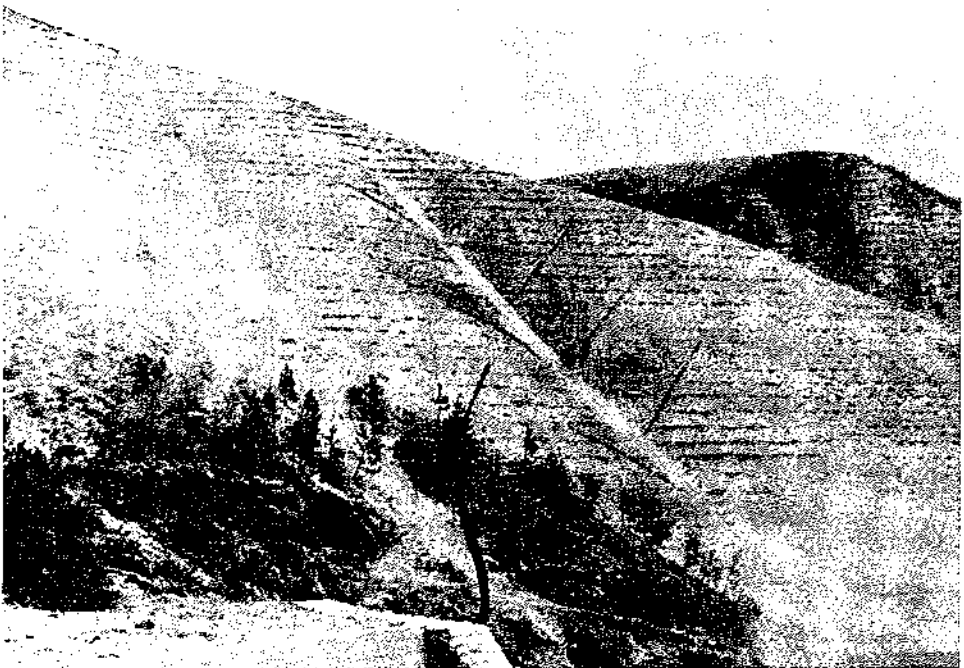
Slika 1b: Spodnji del zlivnega območja Bele ob žagi – po opravljenih ureditvenih delih I. 1935

Slika 1c: Spodnji del zlivnega območja Bele ob žagi – stanje maja 1990 (foto: Edo Kozorog)

Slika 2a: Detajl tehnične ureditve in pogozdovanja pobočij nad strugo Bele – po končani ureditvi l. 1935.

pomen: uredila in izboljšala so se skupna zemljišča in zmanjšala se je brezposelnost. Povedati pa je treba, da je bilo v času pogozdovanja med Breginjci veliko prepиров in hude krvi, češ da se s tem uničuje že tako premajhne pašnike in da je živini težko braniti pašo na zasajenih parcelah. Najhujši nasprotniki so celo ruvali posajene sadike. Ureditvev struge, pogozdovanje in prepoved paše v še ohranjenih gozdovih in v nasadih so se kmalu zelo dobro izkazali. Po vojni so skupna zemljišča ilegalno razdelili (ta delitev pozneje ni bila priznana) in na ta način pravzaprav obvarovali zasajene površine pred ponovnim opustošenjem; dokler so bile skupne, učinkovite državne kontrole pa zaradi nemirnih časov ni bilo, je v njih pač vsakdo počel, kar se mu je zljubilo, po razdelitvi pa so lastniki ljubosumno pazili na svoje parcele! Pozneje so se razmere uredile; tudi zaradi odseljavanja prebivalstva in opuščanja kmetovanja se je obremenitev pašnikov močno zmanjšala. Erozija v zlivnem območju se je umirila, stanje gozdov se je neverjetno hitro popravilo. Danes je podoba zlivnega območja Bele precej drugačna kot pred ureditvijo. Iz opustošenih ostankov bukovega gozda (kosi, panjevci) so z naravno obnovo nastali

razmeroma lepi bukovi drogovnjaki, nasadi ob Beli pa so že v razvojni fazi starejšega drogovnjaka in debeljaka. Priložene slike najbolje povejo, v kolikšni meri so se popravile posledice erozije.

Poudariti je treba, da so dobro premišljeni in dolgoročno naravnani ukrepi ponovno usposobili gozd za opravljanje varovalne funkcije. Pri tem mislimo na pogozdovanje, prepoved paše in naravno (!) obnovo ostankov bukovega gozda. Morda se zdi izbira smreke in črnega bora za pogozdovanje problematična, vendar je sajenje uspelo in nasadi so svojo vlogo opravili. Danes pa se srečujemo s problemom, na katerega v času pogozdovanja gotovo niso pomislili: smreka je zelo podvržena rdeči gnilobi. Resnejši pojavi in poškodbe zaradi bolezni so se začeli v starosti nasadov štirideset do petdeset let. Občutljivost za rdečo gnilobo pravzaprav ni nič nenavadnega; smreka je sajena zunaj svojega rastišča na labilna in zaradi paše prizadeta tla. Vsekakor pa je bil osnovni namen sajenja, tj. umiritev tal in ustvarjanje ugodne mikroklimе za razvoj gozda dosežen. V smrekovih nasadih se pod zastorom in v vrzelih vse bolj uveljavljajo listavci, zlasti bukev, javor in jesen. Smreka je v nekem smislu

Slika 2b: Stanje nad strugo Bele maja 1990 (Foto: Edo Kozorog)

le predkultura za nastanek in razvoj bolj naravnega gozda.

Kako torej gospodariti z gozdovi v zlivnem območju Bele, da ne bo prizadeta njihova varovalna funkcija? V večjem delu gozdov, kjer prevladuje bukev, je že možno povsem normalno gozdnogojitveno ukrepanje, paziti pa je treba, da gradnja gozdnih prometnic in spravilo ne bi povzročala erozije. Drugače pa je v smrekovih nasadih, še posebej v tistih neposredno ob strugi Bele; ti imajo še vedno izključno varovalno vlogo in so tudi izločeni kot trajno varovalni gozdovi. Kot je že omenjeno, je smreka svojo vlogo predkulture in umirjanja erozije bolj ali manj dobro opravila. S premišljeno kombinacijo sanitarne in skupinsko postopne sečnje bo treba nasade postopoma spremeniti v mešan gozd; razumljivo je, da ti ukrepi ne morejo biti hitri in radikalni.

Tudi gospodarjenje s pašniki je treba obravnavati v povezavi z občutljivostjo tal za erozijo in varovalno vlogo gozda. Prebivalci Breginja jih danes sicer skoraj ne uporabljajo več, saj je v vasi malo živine, ni pa izključeno, da ne bo paša v prihodnje spet aktualna. Ob ponovnem oživljanju

paše bi bilo v prvi vrsti potrebno urediti sodobne, ograjene in na čredinke razdeljene pašnike ter hkrati paziti, da ne bodo preobremenjeni s pašo.

Danes lahko rečemo, da je zlivno območje Bele poučen primer uspešne ureditve hudourniškega območja; pri tem je treba posebej poudariti celostno reševanje problema (ureditev struge, ureditev zlivnega območja s pogozdovanjem, sonaravno gospodarjenje z ostanki gozdov, prepoved paše v gozdu), ki je v razmeroma kratkem času tako popravilo stanje gozdov, da lahko spet opravljajo varovalno funkcijo. O uspešnosti posegov najboljši pričča primerjava današnjih razmer s stanjem, ki ga vidimo na redkih ohranjenih fotografijah iz časa urejanja Bele.

VIRI

1. Anko, Golob, Smolej: Varovalni gozdovi v Sloveniji – Stanje po popisu 1980; Ljubljana 1985.
2. Bric, A.: Zgodovina občinskih zemljišč Breginjskega kota (Zapiski); Breginj 1970.
3. SGG Tolmin: Gozdnogospodarski načrt za enoto Kobarid 1990–1999; Tolmin 1990.

Slika 3a: Zgornji del zlivnega območja Bele – po končani ureditvi l. 1935

Slika 3b: Zgornji del zlivnega območja Bele – stanje maja 1990 (Foto: Edo Kozorog)

